

зам, и е) Слободни друштвени федерализам. Ово поглавље са својим пододјелцима теоријски комплетира — преко делегатског система, удруженог рада, самоуправног комуналног система и међурепубличке сарадње — све позитивности и креативне снаге југословенског самоуправног федерализма. Радови Ј. Б. Тита, Е. Кардеља, В. Влаховића, др Ј. Ђорђевића, др Ј. Стефановића, др Ј. Срњића, др Н. Пашића, др Р. Мариновића, др Р. Павићевића и др М. Јовичића омогућили су аутору да студиозно обликује југословенске специфичности квантитативним нужностима у објективан квалитет.

Заключаком представља крајтак теоријски сиче нације и наци-

оналности, конципиран сложеног у структури самоуправног механизма.

Читалачка публика наћи ће у студији др Д. Ичевића одговор на многа питања везана за савремени ниво теорије и праксе самоуправног социјализма. Незнатан пропуст јесте чињеница да на крају публикације није наведена литература.

Изузетну пажњу заслужују рецензент Светозар Дурутовић, марксистичка библиотека НИП „Побједа“ и њен уредник Ратко Вујшевић — за ванредне напоре које су уложили да се солидно опреми и објави ова вриједна књига.

Чедомир Пејовић

ДР ЂУРО ВУЈОВИЋ: „ЛОВЋЕНСКИ НОП ОДРЕД И ЊЕГОВО ПОДРУЧЈЕ У НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОЈ БОРБИ 1941 — 1945“

(„Обод“, Цетиње 1976, стр. 76)

Историјски институт СР Црне Горе у Титограду, у својој библиотеци „Из прошлости Црне Горе“ као 4. књигу објавио је опсежну монографију др Ђура Вујовића „Ловћенски НОП одред и његово подручје у народноослободилачкој борби 1941-1945“. Монографија у ствари представља допуњену и нешто измијењену верзију Вујовићеве докторске дисертације (одбрањене 1970. године на Универзитету у Приштини), под насловом: СТАРА ЦРНА ГОРА И ЦРНОГОРСКО ПРИМОРЈЕ У НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКОМ ПОКРЕТУ 1941 - 1945. ГОДИНЕ.) Држим да је наслов Вујовићеве докторске дисертације био нешто адекватнији, па га је требало задржати и за монографију, јер наслов Ловћенски НОП одред асоцира нешто ужи историјски појам у односу на садржај ове монографије.)

Ваља одмах рећи да ова монографија представља једну од ријетких научних расправа у којима је комплексно приказан развитац НОР-а и револуције на једном значајном географско-историјском простору. Наиме, аутор је

детално и студиозно распрвио и приказао развој ослободилачке борбе и револуције на подручју Ловћенског НОП одреда, односно окружног комитета КПЈ Цетиња, који је дјеловао на територији старе Црне Горе и највећем дјелу Црногорског приморја (изузев његовог крајњег сјевероисточног простора — западне Боке). Територија на којој је настао, развио се и дјеловао Ловћенски НОП одред представљала је готово једну петину Црне Горе (око 2.500 км).

Овај простор је имао изузетну важност и у ранијој историји Црне Горе и њеног друштва. Писац је то добро учио, па је све то у овом дијелу, концизно и прегледно изложио са циљем да покаже континуитет ослободилачке борбе Црногораца на овој територији у различитим фазама историјског развитака. Дао је пресјек историјских збивања у вријеме турске, затим дијелом млетачке и аустријске доминације овим простором, с акцентом на процес ослободилачке борбе коју је водио црногорски народ против Турака, процес стварања услова за чвршће пове-

зивање црногорских племена и почетке друштвено-економске диференцијације у црногорском друштву, прије и у току стварања државне организације у Црној Гори. Од краја XVIII вијека отпочео је процес постепеног уједињавања брђанских племена са Црном Гором под влашћу митрополита Петра I и Петра II Петровића Његоша, да би та борба кроз устанке и ослободилачке ратове, које помаже и води Црна Гора под влашћу књажева Данила I и Николе I Петровића, у другој половини XIX вијека добила знатно јачи интензитет, а као посљедица свега уобличавао се простор црногорске државе, те је дошло до њеног међународног признања (1878). Међутим, ослободилачка борба тиме није била завршена, настављена је све до коначног слома Османског царства (1912. године), када је Црна Гора на сјеверу и сјевероистоку стекла своје границе. Али ни то није био крај борбе за окупљање свих дјелова Црне Горе, јер један важан простор (Бока Которска и дио Црногорског приморја до Спича) остао је све до 1918. године под влашћу туђина — Аустро-Угарске.

Специфичности историјског развитка у последњих неколико вијекова, изазване у многе спљеним факторима, на територији на којој је у НОР-у и револуцији дјеловао Ловћенски НОП одред, учиниле су да се временом развијају три изразите социјално-економске и политичке цјелине (барско-улцињска, бокопоторска-паштровићка и староцрногорска), међусобно доста издиференцирање. Границе тих цјелина почеле су да се уобличавају и постепено бришу у политичком и друштвено-економском погледу тек у периоду од 1918-1941. године, али и онда је тај процес текао доста споро, а априлски рат га је привремено потпуно зауставио. Та различитост, сложеност и заострене супротности друштвено-економског, вјерског и националног карактера долазиле су до свог пуног изражаја и у НОР-у и у револуцији на овом простору.

Зато аутор утврђује да су ти историјски фактори били од великог утицаја на степен развоја НОП-а на територији Ловћенског НОП одреда.

У међуратном периоду Црногорско приморје се нешто брже привредно развијало (од укупног броја индустријских радника Црне Горе 1939. године, 88% је запослено било у индустријским предузећима у Котору, Бару и Улцињу), док је подручје старе Црне Горе и даље остало привредно најзаосталије у Црној Гори. На овој територији, поред тешког економског стања, незадовољство широких слојева становништва јављало се као посљедица недемократског уједињења (1918) и настојања да се југословенска држава уобличи као унитаристичко - централистичка монархија на великосрпским идејним основама. Политика великосрпске буржоазије према Црној Гори, њени груби методи владавине, негирање постојања црногорске нације, тежак социјални положај народних маса, гушење свих демократских слобода и захтјева — наилазили су на супротставља не само сепаристичких кругова већ и сељачко-радничких слојева, средњошколске и студентске омладине и друге ителигенције истог социјалног поријекла. Заостравање класних и националних супротности убрзало је процес конституисања црногорског националног покрета, коме се тридесетих година ставља на чело КПЈ, повезујући тако широке друштвене слојеве и усмјеравајући њихову политичку борбу на револуционарни колосијек.

КПЈ је у међуратном периоду стекла врло јака упоришта и на простору старе Црне Горе и Црногорског приморја. Др Вујовић је навео доста података који илуструју снажење револуционарног радничког и комунистичког покрета, истичући да су особито важна упоришта КПЈ била Цетиње, Црмница, Котор, Ријечка нахија. На снажење Партије било је од утицаја и то што је више комуниста из ове средине заузимало у предратном периоду истакнуте положаје у покрајинском руково-

дству или у ЦК КПЈ (Јован Томашевић, оснивач КПЈ у Црној Гори, Адолф Мук, Марко Машановић, Никола Лекић и др.). Све је то било од утицаја и на припреме за оружану борбу против окупатора и на снажну ерупцију тринаестојулског устанка, као и свих оних процеса који су се касније одвијали у НОР-у и револуцији на овом простору.

Књига др Вујовића, поред предговора и увода, садржи шест глава и закључак (опширан резиме на француском језику). У првој глави (стр. 25-117) обухваћени су припреме за оружане борбе против окупатора, ток устанка, борбе и резултати оружаних сукоба са окупатором, затим снажна офанзива италијанских снага на устанике, криза устанка и репресалије окупатора. У другој глави (стр. 119-176) обрађене су политичке и војне прилике од почетка августа па до напада црногорских партизанских снага на Пљевља (1. децембра 1941), формирање Ловћенског НОП одреда и његова улога у поновном разбуцтавању устанка у овом дијелу Црне Горе. У трећој глави (стр. 177-310) обухваћени су период јачања територијалне организације НОП-а, последице пљеваљске битке по политичко стање, развој партизанске војне организације, оружана партизанска борба почетком 1942, улога антифашистичких организација и органа народне власти на ослобођеној територији, као и сужавање платформе НОБ-е и заоштравање класних односа. У четвртој глави (стр. 311-404) развијетљени су губитак слободне територије, формирање колаборационистичког покрета и појаве грађанског рата (прољеће 1942). У петој глави (стр. 405-468) обухваћен је период развоја НОП-а од средине 1942. до капитулације Италије септембра 1943. године (илегалство, терор окупатора и сепаратистичких и четничких снага над присталицама НОП-а). У шестој глави (стр. 469-607) обрађене су политичке и војне прилике од капитулације Италије до истјеривања окупатора са територије старе Црне

Горе и Црногорског приморја, односно до коначног ослобођења земље.

Понирањем у странице ове монографије читалац ће нимомно доћи до закључка да се НОП на овом подручју Црне Горе заиста развијао под изразито сложеним и специфичним условима. Те специфичности су имале коријене у даљој и ближој прошлости, када је становништво било принуђено да живи у различитим економским, политичким и културним условима. Овај дио Црне Горе, због свог политичког и стратегијског значаја (излазак на Јадран), условљавао је да окупатор у градовима држи врло бројне гарнизоне, полицијске и друге снаге, а Петиње је за све вријеме рата остало окупаторско војно-политичко средиште за читаву Црну Гору. Сложеност ситуације у овом дијелу Црне Горе чинио је и најснажнији сепаратистички квислиншки покрет, затим четнички покрет, а у једном дијелу на сложеност политичке прилике имале су донекле одраза вјерске и друге историјске супротности код становништва.

Сви ови специфични услови тражили су од аутора да рјешава воло сложене научне проблеме и задатке. Тражили су доста стручности и много напора у обради НОП-а, богатог детаљима, догађајима и збивањима, а уз то још и изнијансираним микроспецифичностима. И заиста се може рећи да је писац успјешно савлађивао обиље података, контроверзних и сложених појава и процеса, како у редовима револуције тако и у редовима контрареволуције.

Вујовић је добро одабрао концепцију и консекветно је слиједио обраду материјала, уз строгу примјену научне методологије. Оружана борба је обрађивана у склопу општедруштвене стварности, без сувопарности и хронслошке једноставности. А то ову монографију ставља на истакнуто мјесто у односу на сличне студије. Историјске појаве и револуционарна збивања посматрани су ко-

мплексно, смјештени у шире друштвене и временске оквира; догађаји су третирани у зависности од општих прилика и војнополитичке ситуације у Југославији, па, донекле, и шире, доводећи одређена збивања у везу и са збивањима уопште у другом свјетском рату.

Иако врло обимна, књига је добро документована. Писана је на основу богате архивске и друге грађе (мемоарске литературе, сјећања бораца и руководиоца Ловћенског НОП одреда). Архивска грађа је претежно партизанске провенијенције, мада су употребљавана и друга документа: окупаторска и квислиншка. Научни апарат је импресиван; текст је објашњен, односно пропраћен, са 2.780 фуснота (неке садрже и по више извора). Догађаји и збивања су објективно приказани, закључци су настајали као производ детаљних размишљања и свестране анализе чињеничног материјала. Посебно савјесно су анализирани догађаји о којима је било више противрјечних података, било у архивском или мемоарским материјалима, било кроз консултовање учесника догађаја, њиховим сјећањима и виђењима. Читав тај обиман материјал аутор је брижљиво сагледавао, процјењивао и оцјењивао. Доста пажње је поклонио и непријатељским циљевима, плановима и дјеловању на територији старе Црне Горе и Црногорског приморја. И то чини да се ова књига разликује од оних у којима су обрађивани слични простори и револуционарна збивања на њима.

Један од квалитета монографије је у томе што је аутор исцрпно, објективно и прегледно сагледао међусобне односе црногорских сепаратиста и четничког покрета, који су се у много чему политички разликовали али им је заједничка основа била: везивање за окупатора и борба против НОР-а и револуције, издаја црногорског народа. Чињеница да су у контрареволуционарном покрету на овом простору постојале ове двије врсте колаборациониста, током читавог рата, такође је предста-

вљала једну од специфичности на коју је писац усмјерио научну пажњу.

Значајан простор посвећен је овдје покрету отпора у градовима овог подручја, посебно у окупираном Цетињу, гдје је он био врло снажан и неуништив, упркос непријатељском терору. То ово дјело чини садржајнијим и квалитетнијим.

Током читаве обраде аутор је спровео концепцију критичности материјала, односно догађаја збивања и процеса. Догађаје је сликовито представљао, понегд је и узбудљиво до драматичности.

Писац је нешто више од 100 страница, као прилог књизи, објавио имена погинулих, стријеланих и умрлих бораца НОР-а 1941-1945. са територије Ловћенског НОП одреда. Тај импозантан списак (2.107 имена) само по себи говори о огромном доприносу Ловћенског НОП одреда побједи НОР-а и револуције уопште.

Али уз све своје неоспорне квалитете, ова монографија, чини се, има и својих (додуше, маргиналних) недостатака. Један од њих је у томе што нијесу подједнако обрађени сви дјелови подручја на коме је дјеловао Ловћенски НОП одред (Бока и јужно Црногорско приморје). О појединим питањима оцјене и закључци су могли бити прецизнији, дореченији, јасније формулисани (предаја комуниста у Црмници распуштање неких партизанских јединица, питања везана за грађански рат и др.). Осим тога, биће читалаца који се неће у свему сложити са неким закључцима аутора. Међутим, све то не умањује општи утисак вредности ове солидне књиге. Више се ту ради о неизбјежним мањкавостима у једном оваквом обимном научном послу.

Вујовићева књига је не само војна већ и политичка историја у којој су третирани и други проблеми и појаве на простору старе Црне Горе и Црногорског приморја. Она је прва ове врсте у Црној Гори, на граници је синтезе о НОР-у и револуцији. Језгровит и

јасан стил такође су добра одлика овог дјела те ће га читалац радо прихватити као штиво (мада су сажетији, краћи текст, методологију коју је др Вујовић иначе при-

мјенио у писању овог врло обимног дјела, не би можда ишао на уштрб онога што је у њему изложено).

Миомир Дашић

МР МИЛИЦА КОСТИЋ: „РАСПОДЈЕЛА НАЦИОНАЛНОГ ДОХОТКА И ЊЕН УТИЦАЈ НА РАЗВОЈ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ПРИВРЕДЕ“

(Институт за друштвено-економска истраживања, Титоград 1977)

Разматрање расподјеле националног дохотка, као једне од основних фаза друштвене репродукције, актуелан је проблем сваког друштвено-економског система. Проблем, дакако, добија у актуелности с развојем друштвено-економских односа и производних снага. У социјализму, посебно у нашој земљи, систем и утврђивање политике националног дохотка, због карактера друштвених односа, има посебну специфичну тежину, јер се путем расподјеле остварују и веома важни хуманитарни циљеви друштва (равноправност, — солидарност). Управо велики интерес за научну експликацију значајних питања из домена расподјеле у нас био је инспирација да се напише и ова књига.

Полазећи од чињенице да свестрано расвјетљавање расподјеле нужно захтијева мултидисциплинирано истраживање, аутор, поред политичко-економског и привредно-системског аспекта објективно усмјерава истраживачку пажњу на тенденције узрочно-последичних веза расподјеле националног дохотка на развој југословенске привреде. При томе, тежиште ове студије чини испитивање односа политике расподјеле (садржане у савезним друштвеним плановима) и реализовање те политике током посљератног периода социјалистичке изградње. Оцјена да је у нашој пракси развоја било одступање од планиране политике развоја и, наравно, колико је у цјелини систем расподјеле еволуирао — представља основни циљ овог истраживања.

Истраживачке налазе аутор је систематизовао у три тематске

дијела: (1) Теоријски осврт на нека значајна питања расподјеле националног дохотка, (2) Проблематика расподјеле националног дохотка (политика и резултати) у периоду до 1965. године и (3) Битна обиљежја привредног система, политике расподјеле и њене реализације у посљереформском периоду.

У теоријском дијелу рада резимира се марксистичка теорија о мјесту расподјеле у процесу друштвене репродукције и битности расподјеле националног дохотка. Полазећи од услова који постоје у социјалистичким земљама, посебно у нас, сагледавају се, затим, детерминанте учешћа акумулације у расподјели дохотка — популација, демографске инвестиције структура производње и потрошње, услови размјене с иностранством, проблеми обезбјеђивања континуитета у запошљавању. Надаље, у склопу теоријског приступа проблему, аутор обрађује основна питања третмана глобалних односа, експлицирајући питање слободе друштва у обезбјеђивању акумулације и критеријуме у временску димензију и оптимизацију расподјеле. Постављени циљ истраживања захтијевао је и адекватан теоријски осврт на проблеме акумулације и привредног раста.

Без претензија на упуштање у дубљу теоријску расправу, користећи се углавном непосредним резултатима које су постигле теорија и пракса у овом домену, у првом дијелу књиге разматрано је више питања која у теорији развоја и економској политици заузимају изузетно важно мјесто. У ствари, овај дио представља нужан теоријски прилаз за касни-